

Бранислав С. Миленковић

ФРАНЦУСКО ДРУШТВО

БОРСКИХ РУДНИКА (1904–1941)

Скица за социо-историјски приказ

Налазимо се у времену јубилеја Нобнове рударства на овим просторима у 20. веку и стварања насеља Бор. Пошто је ред да се о јубилеју сетимо „слављеника“, његових почетака, остварених резултата и квалитета живота, и како је ред да истакнемо шта нам је остављено у наслеђе, односно какви су утицаји те прошлости на садашњост, циљ написа је да, у мери у којој је то могуће, представи то време што истинитије, ослобођено разних наслага заборавља, идеолошких виђења стварности, свесних искривљавања у циљу остваривања одређених интереса (институција, друштвених група, појединаца)

и шематизованог приказивања прошлости. Желимо да извршимо деконструкцију одређених кључних појмова којима се описивала и „разумевала“ стварност, и да са једне релативно кратке дистанце укажемо на директан наставак те прошлости у смислу „историје која тече“.

Напис-скица и у методолошком смислу нема за циљ да само фактографски и „фотографски“ представи слику прошлости, већ да ту слику оживи из угла савременог виђења догађаја, у смислу последица те и такве прошлости и њеног одраза у садашњости.

С обзиром на то да предмет нашег написа представља осврт

на постојање Француског друштва Борских рудника (даље у тексту: ФДБР), као једног сложеног техничко-производног, економског и друштвеног система, динамичког система који се стално мења и прилагођава променама у самом систему и променама у вези са окружењем, ФДБР није за нас само произвођач бакра, већ је и привредни и друштвени субјект који у остваривању својих циљева (производња и профит) остварује друштвену моћ, утиче на друштвене односе и, по природи ствари, опредељује и свеукупне услове живота.

Специфичност предмета обраде је у томе, да је ФДБР узрок настајања насеља Бор и детерминанта његовог живота и развоја. Тај утицај се не односи само на стварање материјалне структуре насеља, већ је определио насеље као урбани феномен, као цивилизацијски одраз привредног развоја, односно индустријализације.

Појег на рудник и сџару колонију – међурајни период

Социолошки приказ мора да обухвати и друштвене групе, друштвене односе и структуру локалне заједнице према одређеним елементима, динамику у смислу остваривања друштвених процеса, циљева и интереса појединих друштвених слојева и група.

Основна карактеристика ФДБР опредељена је својинским карактером, а то значи да је ФДБР акционарско друштво, створено иностраним капиталом и да такав својински однос условљава: циљеве пословања, организацију предузећа, систем управљања и руковођења. Битно је да су руковођење процесима производње и пословања одвојени од власника – акционара и пренети на плаћене професионалне управљаче – менаџере. Из таквог карактера предузећа произилази и конституисање и расподела економске и друштвене моћи – стварање одређене структуре радне снаге у погледу професионалне и

техничке поделе рада и економског и друштвеног положаја одређених групација запослених.

Француско друштво Борских рудника је, дакле, као економски и друштвени субјект, одређивало све токове живота у предузећу и насељу.

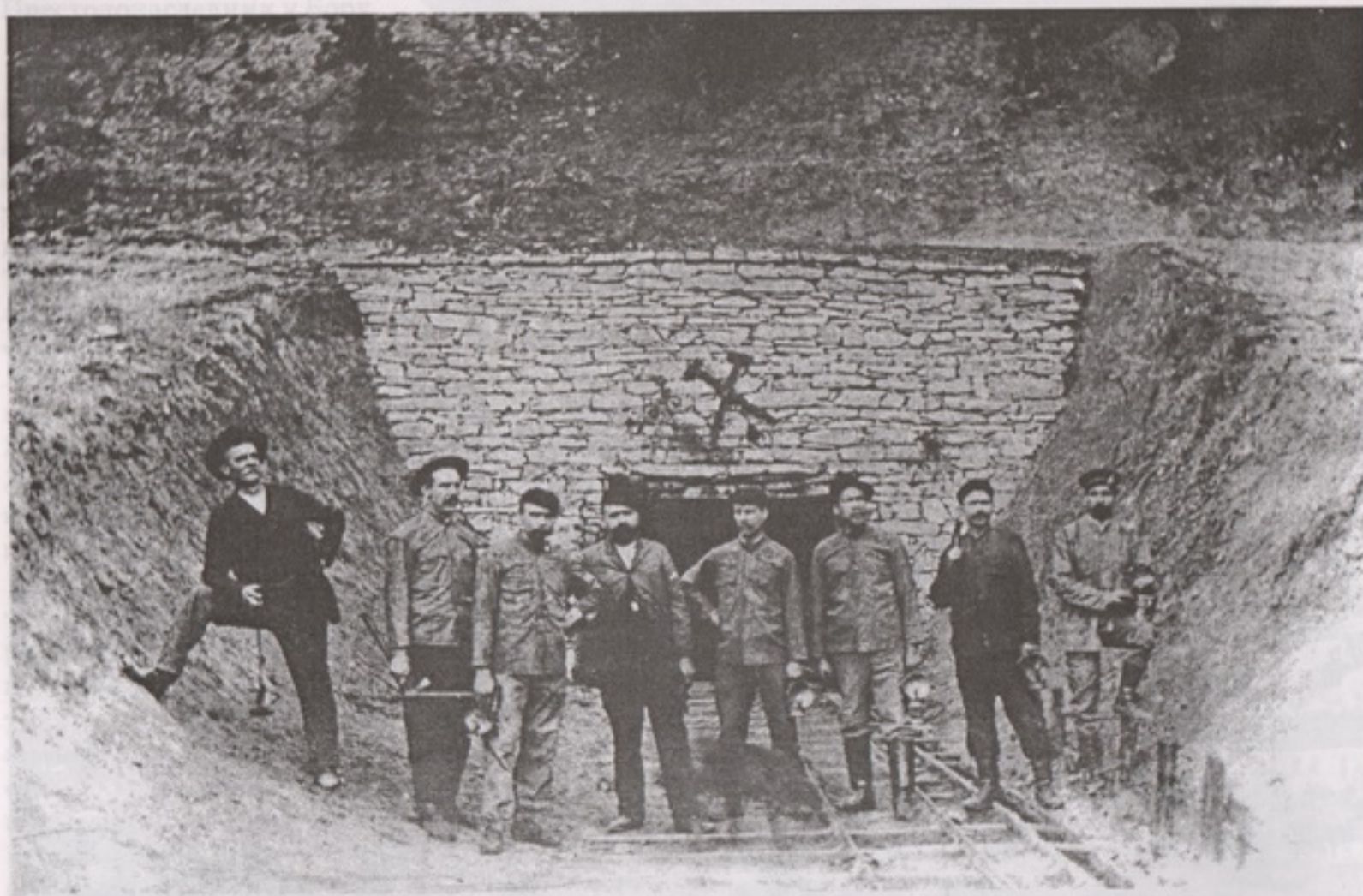
Насеље Бор се ствара од 1904. године, испрва као рударско насеље, затим као рударска колонија, па као "Борски рудник", и напослетку, као варошица која представља резултат раста и развоја предузећа. С тим у вези, можемо да посматрамо развој друштвене структуре – појаву елите и "елите", посебног стила живота и духа насеља, као одраза симбиозе духа паланке и индустријско-рударске средине, и најзад, локалног сеоског окружења. Са стварањем варошице (развој трговине, занатства, угоститељства), ствара се посебан слој тзв. средње класе, који сада значајно утиче на политички, друштвени и културни живот

насеља. (Са овим у вези јесте и значајна последица – битна промена етничке структуре становништва.)

Структура запослених је опредељена карактером предузећа у целини (циљевима и интересима, врстом производње – рударство и металургија, техничком опремљеношћу, локацијом предузећа и постојањем извора радне снаге, како из ближег окружења, тако и из других крајева, укључујући и професионалне и стручне раднике средњоевропског порекла). Радна снага у ФДБР су претежно били неквалификовани радници.

Разликујемо, међутим, четири основне групације радне снаге:

- неквалификовани радници који су ангажовани из ближе околине. Они су представљали раднике – путнике који су свакодневно путовали од пребивалишта до радног места. То су радници који су и економски, и друштвено, и духовно, остали људи без села и

Прво окно и први рудари – пошкoј на Чока Дулкаму у коме је пронађена руда

Бор крајем 30-их година

„свог времена“ и нису се стварно интегрисали у друштвени миље Бора. Стога је њихов утицај на друштвене токове у насељу био незнатан.

- Претежно неквалификовани радници, самци, ангажовани са ширег простора Србије, односно Југославије. Они су радили као сезонски радници или су радни век проводили у Бору, а затим се, као пензионери, враћали у своје крајеве. Та групација је остала на половини пута између индустријског радника и пољопривредника и није никада потпуно интегрисана у дати индустријски амбијент.

- Мање бројну, али изузетно значајну групацију, представљали су професионални радници који су животно били опредељени за рад у индустрији и који су кроз свој радни век раскинули са својим коренима (село, постојбина) и са својом имовином. Прву групу су чинили професионални рудари и рударске и индустријске занатлије пореклом из Средње Европе, који су дошли одмах након отварања рудника; друга група су ангажовани квалификовани радници из одређених индустријских средина са простора Србије, односно Југославије, који су пристизали упоредо са развојем производње. Њихово стално везивање за Бор имало је за последицу врло значајне

утицаје на друштвени и културни живот.

- Стручњаци виших категорија и управљачка структура (из Француске и других европских земаља). Тај слој представљао је посебну елиту, али на неки начин и затворену друштвену групу у смислу друштвеног и културног живота.

Таква структура радне снаге битно је утицала на основну структуру борског становништва и била одлучујући фактор у стварању посебног, специфичног менталитета средине.

Имајући у виду изнете чињенице о раду и развоју предузећа, изградњи насеља и формирању друштвених структура и односа, запажамо последице које се на битан начин рефлектују и у данашњем времену:

- изградња колонијалног насеља уз само предузеће определила је и изградњу чаршије, а самим тим и даљи локацијски развој града. Последице су живот у загађеној средини, неплански развој града и остале негативности које проистичу из изградње града у еколошки нездравој средини.

- С обзиром на неразвијеност школства и других цивилизацијских претпоставки, није извршена вертикална покретљивост становништва у више квали-

фикационе статусне и социјалне структуре, што је у датом периоду онемогућило динамичан културни развој, а последице тога видљиве су и данас.

- Мотивација акционара као власника предузећа у смислу максимализације профита определила је и начин експлоатације рудног богатства, као и планирање раста и развоја предузећа. То се огледало у селективној експлоатацији само најбогатијих слојева, чиме је умањен степен искоришћења руде, што се негативно одразило на каснији развој рударства у Бору.

Како је, међутим, Француско друштво Борских рудника било организовано на предузетничким принципима пословања, који су се испољавали у модерној организацији, систему руковођења, коришћењу технике и технологије, створен је одговарајући предузетнички дух, који се огледао у: високом професионализму стручних радника, остваривању високе радне и технолошке дисциплине, привржености и оданости предузећу – на чему се заснивало ефикасно руковођење процесима производње. У том смислу је створен тзв. предузетнички менталитет који се задржао и код радника који су касније (после Другог светског рата) ударили темеље обнови производње.

Период Француског друштва Борских рудника дао је значајан печат процесима привредног, друштвеног и културног преображаја овог краја и токовима економског и друштвеног развоја, до данас. У времену обележавања стогодишњег јубилеја Борског рудника и Бора, указујемо на потребу темељитог и свеобухватног социо-историјског разматрања и валоризације постојања, делатности и утицаја Француског друштва Борских рудника; суштинско знање о прошлости као наука историје може да нам послужи и за сагледавање будућности.